

نقد ترجمه از منظر جنسیت مترجم با رویکرد تحلیل گفتمان انتقادی؛ مطالعه موردی رمان‌های «سرگذشت ندیمه» و «ندای کوهستان»

معصومه اسداله شریفی^۱، زهره صفوی‌زاده سهی^۲، فاطمه عظیمی‌فرد^۳، مرجان طاهری اسکویی^۴

۱. دانشجوی دکتری زبان‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تاکستان، تاکستان، ایران

۲. استادیار زبان‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تاکستان، تاکستان، ایران

۳. دکتری زبان‌شناسی، دانشگاه علامه طباطبایی، تهران، ایران

۴. استادیار زبان‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تاکستان، تاکستان، ایران

پذیرش: ۱۴۰۲/۱۱/۰۳

دریافت: ۱۴۰۲/۰۶/۲۸

Translation Criticism from the Perspective of the Gender of the Translator in the Framework of CDA; A Case Study of the Novel "The Handmaid's Tale" and "And The Mountains Echoed"

Masoomeh Asadollah Sharifi¹, Zohreh Safavizadeh Sohi², Fatemeh Azimifard³, Marjan Taheri Oskouei⁴

1. Ph.D. Candidate in Linguistics, Takestan Islamic Azad University, Takestan, Iran

2. Assistant Professor of Linguistics, Takestan Islamic Azad University, Takestan, Iran

3. Ph.D. in Linguistics, Allame Tabatabaee University, Tehran, Iran

4. Assistant Professor of Linguistics, Takestan Islamic Azad University, Takestan, Iran

Received: 2023/09/19

Accepted: 2024/01/23

10.30473/il.2024.69206.1617

Abstract

In this research, the authors have tried to use the theoretical framework of Norman Fairclough's critical discourse analysis to examine textual and intertextual relationships of female and male discourse in the translation of literary texts and analyze the expression method of the translations. In this research, an English book entitled "And the mountains echoed" written by Khaled Hosseini, and two translations by Nastaran Zahiri and Mehdi Ghabrai and another English book entitled "The Handmaid's Tale" written by Margaret Atwood and its translations by Sohail Sommi and Monireh Jian have been examined. The method was purposive sampling. The results of this research indicated that the percentage of deletion and semantic expansion in the target texts translated by female translators had a higher frequency. The percentage of using taboo words and discourse of power was also more frequent in the sentences translated by male translators. The percentage of the use of other textual and intertextuality factors among the examined propositions showed that there was no significant difference between female and male discourse in the translation of propositions.

Keywords: Critical Discourse Analysis, Female Discourse, Intertextuality, Male Discourse, Textuality, Translation Criticism, Sociolinguistics.

چکیده

نگارندگان در این پژوهش سعی داشته‌اند تا با رویکرد چهارچوب تحلیل گفتمان انتقادی «نورمن فرکلوف» به بررسی روابط متنی و بینامتنی گفتمان زنانه و مردانه مترجم در برگردان متون ادبی بپردازند و شیوه بیان ترجمه‌ها را مورد تجزیه و تحلیل قرار دهند. در این پژوهش یک کتاب انگلیسی با نام «And the mountains echoed» به نویسندگی «خالد حسینی»، و دو ترجمه با نام‌های «و کوهستان به طنین آمد» ترجمه «نسترن ظهیری» و «ندای کوهستان» ترجمه «مهدی غبرائی» و کتاب انگلیسی دیگر با نام «The handmaid's tale» به نویسندگی «مارگرت آتوود» و دو ترجمه با عنوان «سرگذشت ندیمه» ترجمه «سهیل سمی» و «منیره جان» مورد بررسی قرار گرفتند. روش نمونه‌گیری به صورت انتخاب هدفمند متون است. نتایج این پژوهش حاکی از آن است که حذف گزاره‌ها و گسترش معنایی در متن‌های مقصد، توسط مترجمان زن و استفاده از دشواژه و گفتمان قدرت در گزاره‌های برگردان شده توسط مترجمان مرد از بسامد بیشتری برخوردار هستند. بسامد استفاده از دیگر عوامل متنی و بینامتنی در بین گزاره‌های بررسی شده نشان می‌دهد که تفاوت چشم‌گیری بین گفتمان زنانه و مردانه در برگردان گزاره‌ها وجود ندارد.

کلیدواژه‌ها: تحلیل گفتمان انتقادی، روابط بینامتنی، روابط متنی، گفتمان زنانه، گفتمان مردانه، نقد ترجمه، زبان‌شناسی اجتماعی.

مقدمه

پژوهش حاضر با عنوان «نقد ترجمه از منظر جنسیت مترجم با رویکرد تحلیل گفتمان انتقادی» در نظر دارد روابط متنی و بینامتنی جنسیت مترجم و گفتمان زنانه و مردانه در شکل‌گیری معنی در برگردان متون ادبی از دیدگاه تحلیل گفتمان انتقادی را مورد بررسی قرار دهد. نگارندگان با در نظر گرفتن چهارچوب رویکرد تحلیل گفتمان انتقادی به نقد ترجمه ادبی پرداخته و انتقال درست معنا، رعایت سبک، انتقال پیام به درستی، برابری دستوری و شیوه بیان ترجمه‌های مقصد را نقد کرده‌اند. در این بررسی روابط متنی و بینامتنی، تحلیل گفتمان، زبان‌شناسی متن، سبک‌شناسی، شناخت اجتماعی و بلاغت تجزیه و تحلیل شد.

چهارچوب نظری این پژوهش براساس نظریه «نورمن فرکلاف» است. فرکلاف (۱۹۹۲-۱) معتقد است تحلیل گفتمان انتقادی دو هدف عمده که عبارتند از اهمیت زبان در تولید، حفظ و تغییر روابط اجتماعی قدرت و افزایش هشیاری در نقش حاکم شدن زبان را دنبال می‌کند. نگارندگان در پژوهش حاضر در پی آن هستند تا بر اثر فرآیندی که در آن اطلاعات از طریق ترجمه به فرهنگ دیگر منتقل می‌شود، تعامل این دو پدیده، تحلیل گفتمان و مطالعات ترجمه را مورد بررسی قرار دهند. به این منظور یک کتاب مبدأ به زبان انگلیسی با نام «And the mountains echoed» به نویسندگی «خالد حسینی»^۱، و کتاب‌های مقصد، «کوهستان به طنین آمد» ترجمه «نسترن ظهیری» و «ندای کوهستان» ترجمه «مهدی غبرائی» و کتاب مبدأ دیگر به زبان انگلیسی با نام «The handmaid's tale» به نویسندگی «مارگرت اتوود»^۲ و کتاب‌های مقصد با عنوان «سرگذشت ندیمه» ترجمه «سهیل سمی» و «منیره ژیان» در نظر گرفته شده است.

در این پژوهش روابط بینامتنی گفتمان زنانه و مردانه مترجم در برگردان متون ادبی از دیدگاه تحلیل گفتمان انتقادی مورد بررسی قرار می‌گیرد. دو کتاب مبدأ به زبان انگلیسی و چهار کتاب مقصد به زبان فارسی در نظر گرفته شده است. روش نمونه‌گیری به صورت انتخابی است.

نگارندگان در این پژوهش ابتدا به معرفی کتاب‌ها و سپس به تجزیه و تحلیل داده‌های متن از دیدگاه تحلیل گفتمان انتقادی می‌پردازند. تحلیل متن‌ها به صورت عبارت، تک

جمله‌ای و چند جمله‌ای است. این پژوهش از دیدگاه تحلیل گفتمان انتقادی، برای پاسخ به این پرسش انجام گرفته است که مترجم چه تاثیری در برگردان متون ادبی، ساختارهای زبانی، واژگان، دشواژه، حشو کلامی به مثابه عوامل متنی و بلاغت، محورهای سبک، تبلور افکار و باورها، گفتمان قدرت، ایدئولوژی و فرهنگ به مثابه عوامل بینامتنی، دارد؟

پیشینه پژوهش

پس از مرور پژوهش‌های متعدد در ارتباط با نقد ترجمه، تفاوت‌های گفتمانی و سوگیری جنسیتی، به چند پژوهش در قالب مقاله برخوردیم که از مهم‌ترین آن‌ها می‌توان به موارد زیر اشاره نمود:

موسوی‌عاملی (۱۳۶۸) در تحقیقی با عنوان «گفتار مؤدبانه و جنسیت در تهران» نشان می‌دهد گفتار زنان معمولاً دارای عوامل مؤدبانه بیشتری است زیرا زنان نسبت به عدم استفاده از نیایدی‌های زبانی حساس‌تراند. در صورت وجود فاصله اجتماعی، زنان از ضمائر و افعال جمع که نشانه گفتار مؤدبانه است بیشتر از مردان استفاده می‌کنند.

امام (۱۳۷۶) در مقاله «جنبه‌هایی از تفاوت رفتار کلامی زن و مرد در ایران» معتقد است که تفاوت‌های کلامی زنان و مردان، غالباً در حوزه واژگان است. او مدعی است که آن‌چه گفتار را زنانه یا مردانه می‌کند، انتخاب برخی واژه‌های خاص آن گروه است. وی در بررسی‌های خود به این نتیجه رسیده است که خشونت در گفتار مردان بیش از زنان است.

ساسانی (۱۳۸۴) در مقاله «تأثیر روابط بینامتنی در خوانش متن»، روابط میان عناصر درون متن با بیرون از متن را بررسی نموده است. او این روابط خواه از لحاظ بافت و محیط فیزیکی و خواه از لحاظ جهان بیناذهنی جامعه زبانی یا فرهنگ و جهان ذهنی خواننده در نظر گرفته است. هم‌چنین تأثیر آن‌ها در شکل‌گیری معنای کلی متن و در نتیجه، معنایی که فراتر از برآیند معنای تک تک عناصر درون متن و ساختار درونی متن است را تجزیه و تحلیل نموده است.

فرح‌زاد (۱۳۸۶) در مقاله «نقد ترجمه» بیان می‌دارد هنگامی که متنی به زبان مقصد ترجمه می‌شود، به زبان دیگری بیان می‌شود، پس تابع امکانات آن زبان می‌شود، از لحاظ دستوری و معنایی تابع آن زبان می‌شود، در شرایط اجتماعی و تاریخی جامعه مقصد شکل می‌گیرد، خواننده می‌شود و تعبیر و تفسیر می‌شود، پس رابطه‌اش با متن پیشین فقط یک رابطه بینامتنی است.

و چگونگی معادل‌گزینی، به صورت واژگان رسمی یا غیر رسمی را مورد بررسی قرار داده‌اند. در طول پژوهش دیده می‌شود که مترجم زن از واژگان رسمی‌تری نسبت به مترجم مرد استفاده کرده و هم چنین استراتژی‌های دیگری نیز به کار برده که همه اینها ناشی از روحیه محتاطانه مترجم زن به شمار می‌روند.

آقاگل زاده و فیروزیان پور اصفهانی (۱۳۹۵) در پژوهش خود با عنوان «بررسی بازنمایی ایدئولوژی در متون ترجمه شده سیاسی انگلیسی در چهارچوب تحلیل گفتمان انتقادی: محورهای سبک و بلاغت»، اذعان دارند تبلور و انعکاس افکار، باورها و به طور کلی ایدئولوژی در صورت‌های زبانی یکی از کانون‌های اصلی مورد توجه در بسیاری از حوزه‌های علوم انسانی به ویژه در زبان‌شناسی، مطالعات ترجمه و علوم سیاسی در چند دهه اخیر می‌باشد.

نیومن^۳ (۲۰۲۰) در مقاله «تالیسم انتقادی، تحلیل گفتمان انتقادی و رویکرد مورفونیک» معتقد است تحلیل گفتمان انتقادی بین گفتمان و ساختار تمایز قائل است. وی مدل‌سازی منسجمی از این تمایزات ارائه می‌کند که می‌تواند کاربرد تحلیل گفتمان انتقادی را پایه‌ریزی نماید.

ابراهیم^۴ (۲۰۲۲) در مقاله «تأثیر جنسیت بر فرآیند و تولید ترجمه، هویت و جنسیت مترجم و تأثیر آن بر ترجمه و هویت ارزیاب ترجمه» را مورد بررسی قرار داده است. او پرسش‌نامه‌ای در باب غزلی از شکسپیر به همراه چهار نسخه از ترجمه آن را در اختیار تعدادی دانشجوی کارشناسی و کارشناسی ارشد ترجمه قرار داد. بیشتر دانشجویان معتقد بودند که جنسیت تأثیری بر ترجمه ندارد. نتیجه این تحقیق تفاوت در زبان دو جنس را ثابت کرد، اما تأثیر جنسیت مترجم و ارزیاب را منتفی دانست.

در مجموع، پژوهش‌هایی در ارتباط با نقد ترجمه و تفاوت گفتمان زبانی زنان و مردان به انجام رسیده است. در این جستار، با بهره‌گیری از رویکرد تحلیل گفتمان انتقادی «نورمن فرکلاف»، بر آن هستیم تا ترجمه‌های مورد نظر را از منظر جنسیت با مطالعه‌ای دقیق، جهت نتیجه‌ای شاید متفاوت، مورد تحلیل قرار دهیم.

روش‌شناسی

تحلیل پیکره این پژوهش بر اساس رویکرد نظری «تحلیل

فیروس^۱ و فازی^۲ (۲۰۱۷)، در پژوهش خود «نقش جنسیت در فرایند ترجمه» را مورد بررسی قرار داده‌اند. نتایج حاکی از آن است که جنسیت ممکن است به طور خاص بر ترجمه تأثیر داشته باشد. اگرچه تفاوت‌هایی مشاهده شده است، ولی هیچ دلیلی وجود ندارد که نشان دهد جنسیت ممکن است به طور شاخص بر ترجمه اثر گذارد.

رضوانی و احمدیان (۱۳۸۹) در مقاله «نقش تفاوت‌های جنسیتی در کیفیت ترجمه»، با بررسی سبک نگارش مترجمان زن و مرد، ادعا نمودند رابطه معناداری میان متغیر سبک نگارش و کیفیت ترجمه متن بیانی وجود دارد.

سعیدنیا (۱۳۹۰) در مقاله «نقد ترجمه ادبی از دیدگاه تحلیل گفتمان انتقادی» نشان می‌دهد که هر گونه تغییر، تبدیل، انتخاب واژگانی و دستوری، جا افتادگی و سهوالقلمی را می‌توان ایدئولوژیک تلقی کرد، که در آن ساختارهای روابط قدرت و عوامل فرهنگی و اجتماعی قابل مشاهده است.

فاروقی، امامی و احمدی (۱۳۹۱) در مقاله «بررسی تأثیر جنسیت مترجم بر ترجمه از منظر تحلیل انتقادی گفتمان» اذعان دارند که تفاوت‌هایی کیفی و کمی در گزینش‌های مختلف واژگانی و دستوری بین دو گروه زنان و مردان وجود دارد. علاوه بر آن، ثابت می‌شود که هم زنان و هم مردان، گرایش به انتخاب گزینه‌هایی دارند که با فرم متن مبدأ همسان هستند؛ اما تمایل مردان به این نوع گزینه‌ها نسبت به زنان بیشتر است.

مرادی مقدم و قنسولی (۱۳۹۱) در مقاله «تطبیق ویژگی‌های متنی و فرامتنی در اقتباس به بررسی روش‌های اقتباس در ترجمه فارسی رمان غرور و تعصب» پرداخته‌اند. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد مترجم برای انتقال بهتر پیام نویسنده و برای حفظ زیبایی و تأثیرگذاری کلام، از ویژگی‌های متنی و فرامتنی اقتباس استفاده کرده است؛ درحالی که کفه ترازو بیشتر بر مشخصه‌های فرامتنی سنگینی می‌کند. هم‌چنین، درعین حال که مترجم در ترجمه متن امانت را رعایت کرده، به ترتیب از روش‌های «برابری بافتی» و «بسط» بیشتر استفاده کرده است. به بیان دیگر، مترجم در برگردان متن معنا را حفظ کرده؛ ولی برای ایجاد زیبایی کلام، اقتباس ضروری است.

مبارکی و برزگر حسینی (۱۳۹۳) در مقاله «تأثیر جنسیت مترجم در معادل‌گزینی واژگان»، ارتباط میان جنسیت مترجم

3. Newman
4. Ibraheem

1. Fairus
2. Fauzi

به نظریه اجتماعی پرداخته می‌شود و زیربنای ایدئولوژیکی را که در سطح تعبیر وجود دارد، آشکار می‌گردد. نظریه اجتماعی، فضایی جهت تبدیل تحلیل گفتمان غیرانتقادی به انتقادی می‌سازد، گفتمان به سطح معنا می‌رسد و روابط قدرت و ابعاد ایدئولوژیکی گفتمان تحلیل می‌گردد. در سطح تبیین گفتمان از زوایای متعدد بررسی می‌شود.

تحلیل گفتمان انتقادی نظریه‌ها و روش‌هایی برای مطالعه تجربی روابط میان گفتمان و تحولات اجتماعی و فرهنگی قلمروهای مختلف اجتماعی در اختیارمان قرار می‌دهد. رویکرد فرکلاف متشکل از مجموعه‌ای از مفروضات فلسفی، روش‌های نظری، دستورالعمل‌های روش‌شناختی و فنون خاص تحلیل زبانی است.

تحلیل گفتمان انتقادی گفتمان صرفاً یک پدیده سازنده نیست، بلکه در عین حال محصول سایر پدیده‌ها نیز به شمار می‌آید. نکته محوری رویکرد فرکلاف این است که گفتمان گونه مهمی از کنش اجتماعی است که دانش، هویت‌ها و روابط اجتماعی از جمله مناسبات قدرت را بازتولید کرده و تغییر می‌دهد و هم‌زمان سایر کنش‌ها و ساختارهای اجتماعی به آن شکل می‌بخشند. به این ترتیب، گفتمان رابطه‌ای دیالکتیکی با سایر ابعاد اجتماعی دارد. فرکلاف ساختار اجتماعی را روابط اجتماعی در کل جامعه و نهادهای خاص و در عین حال متشکل از عناصر گفتمانی و غیرگفتمانی می‌داند (فرکلاف، ۲۰۱۲: ۶۴).

در حوزه تحلیل گفتمان بررسی می‌شود که افراد به چه نحوی با یکدیگر ارتباط برقرار می‌کنند و مکالمه‌ای را مدیریت می‌نمایند، چگونه در گروه‌ها و اجتماع‌های خاص با یکدیگر گفت و گو می‌کنند و نیز چگونه با گروه‌ها و فرهنگ‌های دیگر به تعامل می‌پردازند. علاوه بر آن، بررسی می‌کنند که افراد چگونه در سطحی فراتر از زبان، به انجام کارهای خود می‌پردازند و نیز به هنگام بهره‌گیری از زبان، باورها و اعتقادات خود را انتقال می‌دهند (پالتریج، ۲۰۱۲: ۲۱).

گفتمان حوزه‌ای است که مجموعه‌ای از نشانه‌ها در آن به صورت شبکه‌ای در می‌آیند و معنایشان در آنجا تثبیت می‌شود. معنای نشانه‌های درون یک گفتمان حول یک نقطه مرکزی به طور جزئی تثبیت می‌شود. نقطه مرکزی، نشانه برجسته و متمایز است که نشانه‌های دیگر در سایه آن نظم پیدا می‌کنند و به هم پیوند می‌خورند. گفتمان به بساختن این پدیده‌ها کمک می‌کند:

گفتمان انتقادی «نورمن فرکلاف» انجام می‌شود. روش تحلیل گفتمان «نورمن فرکلاف» متشکل از سه سطح توصیف، تفسیر و تبیین است که این روش از قدرت تبیین‌کنندگی بیشتری برخوردار است. دلیل دیگر انتخاب این چهارچوب تاکید بر نقش قدرت و ایدئولوژی به مثابه شرایط فرامتنی موثر بر تحلیل گفتمانی است. بنابراین معرفی این رویکرد ضروری می‌نماید.

تحلیل گفتمان انتقادی

«نورمن فرکلاف»، زبان‌شناس و پژوهشگر بریتانیایی، بازنشسته دانشگاه لنکستر، از بنیان‌گذاران تحلیل گفتمان انتقادی به شمار می‌رود. فرکلاف (۱۹۹۵) اولین فردی بود که هنگام پیشنهاد یک نظریه گفتمانی و بررسی تغییرات اجتماعی، از رویکرد انتقادی استفاده نمود. فرکلاف بر این باور تاکید دارد که متن، معنی را به وسیله ویژگی‌های زبانی انتقال نمی‌دهد، بلکه معنی به واسطه ساختارهای گفتمان مدار، تولید و درک می‌شود و این معنا نشان دهنده ایدئولوژی خاص و یا شیوه‌های کنترل و دستکاری روابط قدرت است (قاسمی، ۱۳۹۸: ۱۱).

«نورمن فرکلاف» (۲۰۱۰) تحلیل گفتمان انتقادی را تحلیل رابطه متن و سطوح مختلف بافت اجتماعی تلقی می‌کند و هدف تحلیل‌گر را تبیین رابطه بین متن زبانی، فرآیندهای تولید و تفسیر و بافت در نظر می‌گیرد. روش تحلیل فرکلاف در سه سطح قابل پیگیری است:

۱. توصیف: تحلیل ویژگی‌های صوری متن. در این سطح، تحلیل گفتمان انتقادی بر شاخص‌های زبان‌شناختی متن متمرکز می‌گردد و ویژگی‌های زبانی متن بر اساس چهارچوب نظری پژوهش بررسی می‌گردد.
۲. تفسیر: بررسی و توضیح روابط موجود بین فرآیندهایی که موجب تولید و درک گفتمان مورد نظر می‌گردند؛ به عبارت دیگر تحلیل تفسیری گفتمان با توجه به قواعد متعارفی که مردم در زندگی روزمره رعایت می‌کنند. در این سطح چهارچوب‌های ایدئولوژیک نمایان می‌گردد و عمل‌های گفتمانی از قبیل بافت، زمینه و انواع گفتمان تحلیل می‌شوند.
۳. تبیین: مطالعه ارتباط بین تعامل و بافت اجتماعی و توضیح رابطه بین عناصر گفتمانی و اجتماع در حین توجه به سابقه و زمینه فرهنگی آن گفتمان. در این سطح گفتمان به عنوان کنش اجتماعی بررسی می‌شود،

معنایی مورد بررسی، تجزیه و تحلیل قرار داده‌اند.

کتاب *The handmaid's tale*

این کتاب رمانی پادآرمان شهری است که توسط «مارگرت آتوود»، نویسنده کانادایی، در سال ۱۹۸۵ به رشته تحریر درآمده است. «مارگرت آتوود» با نگارش این کتاب، برنده جایزه «آرتور سی کلارک»^۴ شد. ترجمه اول کتاب، توسط «سهیل سمی»، با نام سرگذشت ندیمه، در سال ۱۳۹۶ و ترجمه دوم آن، توسط «منیژه ژیان»، با همان نام سرگذشت ندیمه، در سال ۱۳۹۷ به چاپ رسیده است.

کتاب *And the mountains echoed*

این کتاب توسط «خالد حسینی»، نویسنده افغانستانی - آمریکایی، در سال ۲۰۱۳ به رشته تحریر درآمده است. ترجمه اول کتاب، توسط «منیژه ژیان»، با نام و کوهستان به طنین آمد، در سال ۱۳۹۶ و ترجمه دوم آن، توسط «مهدی غبرائی»، با نام ندای کوهستان، در سال ۱۳۹۷ به چاپ رسیده است.

در تجزیه و تحلیل مجموع این عبارات‌ها و جمله‌ها، گزاره‌هایی که مورد نقد و بررسی قرار گرفتند، به قرار زیر است:

تجزیه و تحلیل داده‌ها

نگارندگان در این پژوهش نگاهی ارزش‌گذارانه به برگردان‌ها ندارند و تنها روابط متنی و بینامتنی گفتمان زنانه و مردانه در برگردان گزاره‌ها را مورد تحلیل و بررسی قرار داده‌اند.

گزاره‌های در نظر گرفته شده بر اساس نخستین وجه فرکلاف، گفتمان به مثابه متن، الگوهای واژگانی، دستوری، ساختار متن، بر اساس وجه دوم، گفتمان به مثابه فعالیت گفتمانی، تجزیه و تحلیل واژگانی - دستوری نظیر کارگفت‌ها، انسجام و بینامتنیت و بر اساس سومین وجه، گفتمان به مثابه فعالیت اجتماعی، تأثیرات ایدئولوژیکی و قدرت مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار گرفته‌اند.

تعریف مولفه‌های متنی و بینامتنی که مورد تحلیل و بررسی قرار گرفته‌اند، به قرار زیر است:

ترجمه: ترجمه را می‌توان متنی از یک زبان دانست که نماینده متنی دیگر در زبانی دیگر است (فرحزاد و کریم زاده، ۱۳۹۰: ۱۵۸).

۱. هویت اجتماعی؛

۲. روابط اجتماعی؛ و

۳. نظام‌های دانش و معنا.

بدین ترتیب گفتمان سه کارکرد دارد: کارکرد «هویتی»^۱، کارکرد «رابطه‌ای»^۲ و کارکردی «فکری»^۳. در هر تحلیل دو بعد از گفتمان وجود دارد:

۱. رخداد ارتباطی.

۲. نظم گفتمانی (فرکلاف، ۱۹۹۵: ۶۶).

در یک نظم گفتمانی کنش‌های گفتمانی مشخصی وجود دارند که متن و گفت‌وگو را آن‌ها تولید و مصرف یا تفسیر می‌کنند (فرکلاف، ۱۹۹۸: ۱۴۵).

هر کاربرد زبانی‌ای رخدادی ارتباطی است و از سه بعد تشکیل می‌شود:

۱. یک متن است؛

۲. کنش گفتمانی است که تولید و مصرف متن را در بر

می‌گیرد؛

۳. یک کنش اجتماعی است.

روش و جامعه آماری

در این بخش ابتدا برگردان‌های کتاب مبدا به زبان انگلیسی با نام *The handmaid's tale* به نویسندگی «مارگرت آتوود» و کتاب‌های مقصد با عنوان سرگذشت ندیمه ترجمه «سهیل سمی» و «منیژه ژیان» و سپس کتاب مبدا دیگر به زبان انگلیسی با نام *And the mountains echoed* به نویسندگی «خالد حسینی» و کتاب‌های مقصد، و کوهستان به طنین آمد ترجمه «نسترن ظهیری» و ندای کوهستان ترجمه «مهدی غبرائی» مورد بررسی قرار گرفته‌اند.

در این پژوهش گزاره‌هایی از متن مبدا انتخاب شده است و سپس در متن مقصد این ترجمه‌ها تجزیه و تحلیل می‌شوند. روش‌شناسی این پژوهش بر اساس شیوه‌های رویکرد تحلیل گفتمان انتقادی «نورمن فرکلاف» است و متغیر جنسیت مترجم در روابط بینامتنی و در شکل‌گیری معنی نیز مورد بررسی قرار می‌گیرد.

نگارندگان با استفاده از روش نمونه‌گیری انتخابی تعداد ۱۱۷ عبارت و جمله را در کتاب *The handmaid's tale* و تعداد ۵۸ عبارت و جمله را در کتاب *And the mountains echoed* در سه سطح واژگانی، دستوری و

1. Identificational
2. Relational function
3. Ideational function

4. Arthur C. Clarke

استعاره: واژه‌ای در کنار معنی اصلی خود، از یک یا چند معنی کاربردی و جنبی نیز برخوردار است (صفوی، ۱۳۷۱: ۳۴).

اصطلاح: به عناصر یا مفاهیم مختص به یک زبان یا فرهنگ اطلاق می‌شوند (فرحزاد و کریم زاده، ۱۳۹۰: ۳۸).

سطح اول: توصیف

در سطح اول، توصیف، متن‌ها از منظر زبان‌شناختی و نقد ترجمه بررسی شده‌اند.

سطح دوم: تفسیر

در سطح تفسیر به بافت موقعیتی و نقش زبان در توصیف و بازتولید در فرآیند برابری پرداخته شده است.

نمونه‌هایی از The handmaid's tale:

1. This is a loony bin, Moira said.

مترجم ۱، منیژه ژبان، سرگذشت ندیمه:

مویرا گفت: "اینجا یک آخور احمقانه است."

مترجم ۲، سهیل سمی، سرگذشت ندیمه:

مویرا گفت، این جا دیوونه‌خونه است.

تبلیور افکار و باورها

مترجم ۱ برای واژه‌ی loony bin واژه آخور احمقانه در نظر گرفته است.

در حالی که مترجم ۲ آن را جسورانه‌تر ترجمه نموده است و افکار خود را متبلور نموده و آن را دیوونه‌خونه ترجمه نموده است.

2. Her feet bare.

مترجم ۱، منیژه ژبان، سرگذشت ندیمه:

ترجمه نکرده است.

مترجم ۲، سهیل سمی، سرگذشت ندیمه:

پاهایش برهنه‌اند.

حذف

مترجم ۱ این جمله متن مبدا را ترجمه نکرده است.

حذف نوعی سکوت در نظر گرفته می‌شود. می‌توان این‌گونه تعبیر نمود که مترجم صدای خود را از طریق سکوت وارد متن نموده است. حذف می‌تواند بار ایدئولوژیکی داشته باشد. فرکلاف (۲۰۰۳) بیان می‌دارد که یکی از اثرات مهم متن‌ها در نظریه تحلیل گفتمان انتقادی، اثرات ایدئولوژیکی است.

متن مبدا: متنی است که ترجمه می‌شود (فرحزاد و کریم‌زاده، ۱۳۹۰: ۱۳۹).

متن مقصد: متن ترجمه یا فرآورده ترجمه را متن مقصد می‌نامند (فرحزاد و کریم‌زاده، ۱۳۹۰: ۱۴۴).

سبک: نوعی کاربرد زبان که نقش‌های ارتباطی یا بلاغی خاصی دارد و بنابراین در جنبه‌هایی مانند آرایش نحوی، انتخاب‌های واژگانی و ویژگی‌های متنی تاثیر می‌گذارد (فرحزاد و کریم‌زاده، ۱۳۹۰: ۱۴۱).

معادل‌یابی ساختاری: مترجم به هنگام برگردان متن از زبان مبدا به مقصد می‌بایست ساختی را برگزیند که بتواند سبک متن زبان مبدا را بنمایاند (صفوی، ۱۳۷۱: ۷۵).

برابریابی واژگانی: برابر هر کلمه که از متن مبدا آمده است، یک کلمه معادل در زبان مقصد انتخاب شود (کتفورد، ۱۹۶۵: ۲۵).

ساده‌سازی: بیان‌گر این فرضیه است که متن ترجمه در مقایسه با متن اصلی بیش‌تر به ساده‌سازی زبانی گرایش دارد (فرحزاد و کریم‌زاده، ۱۳۹۰: ۱۳۷)، نظیر دامنه محدود واژگان، توزیع نامعمول عناصر واژگانی و کوتاه بودن طول جملات.

ترجمه مقید به مرتبه: گزینش معادل در زبان مقصد فقط در یک مرتبه خاصی صورت می‌گیرد (فرحزاد و کریم‌زاده، ۱۳۹۰: ۱۲۸).

ترجمه نامقید به مرتبه: گزینش در مرتبه خاصی صورت نمی‌گیرد (همان).

خطای آشکار: نتیجه ناسازگاری معنای مصداقی یکی از عناصر متن مبدا با عنصر هم‌ارز آن در متن مقصد است یا نتیجه پیروی نکردن از نظام زبان مقصد نظیر: حذف، اضافه، معادل‌گزینی نادرست، غیر دستوری بودن و پذیرفتگی قابل تردید (فرحزاد و کریم زاده، ۱۳۹۰: ۱۰۳).

دشوآه: انواع تابوی زبانی (دشوآه) با در نظر گرفتن بافت، به بافت ویژه که صرفاً در بافت‌های خاص به تابو تبدیل می‌شوند و عمومی که به طور کلی و بدون در نظر گرفتن بافت، بیان نشدنی و ممنوع هستند، طبقه‌بندی می‌شوند (ارباب، ۱۳۹۱: ۱۱۳-۱۱۲).

معنای ضمنی: مولفه عاطفی و متغیر معنا است (فرحزاد و کریم‌زاده، ۱۳۹۰: ۴۰) و عمدتاً مستقل از بافت است (همان، ۲۶).

از پیش‌انگاری: بر حسب اطلاعات موجود درون یک جمله می‌توان به اطلاعات دیگری دست یافت (صفوی، ۱۳۹۰: ۱۳۸).

وجه پرسشی، خبری و امری از زبان مبدا به مقصد می‌تواند جنبه ای از واقعیت را نشان دهد و بار ایدئولوژیکی گزاره را تغییر دهد.

در وجه پرسشی/دستوری، گوینده/نویسنده از مخاطب اطلاعات می‌خواهد. در این مورد، مخاطب در جایگاه ارائه دهنده اطلاعات قرار دارد.

در مورد یک جمله خبری متعارف، جایگاه فاعل، گوینده/نویسنده، جایگاه دهنده اطلاعات و جایگاه مخاطب، جایگاه دریافت کننده است (فرکلاف، ۱۹۹۵:۳۵).

انتقال پیام

از آن جایی که نویسنده زن است و ماهیت و دیدگاه نوشته‌هایش فمینیستی است قدرت زن را ارجح دانسته و پیرمرد را ضعیف پنداشته است.

مترجم ۱، نیز زن است و به درستی معنا را انتقال داده و سبک را رعایت نموده است.

مترجم ۲، به نظر می‌رسد جنسیت را مقدم بر درستی انتقال معنا دانسته است. وی زن را ضعیف بر شمرده و کار نکردن با پیرمرد را ضعف زن دانسته است. وی جنسیت مرد را برتر دانسته و پیام را نیز به درستی انتقال نداده است.

نمونه‌هایی از کتاب *And the mountains echoed*

1. He was also one of those boys so bursting with energy that he drained others of theirs.

مترجم ۱، نسترن ظهیری، و کوهستان به طنین آمد: از آن پسریچه‌هایی بود که از زور بنیه قوی مدام ورجه ورجه می‌کنند و جانی برای دیگران باقی نمی‌گذارند.

مترجم ۲، مهدی غیرایی، ندای کوهستان: از آن بچه‌ها بود که نیروی جنب و جوش از او تنق می‌زد و بچه‌های دیگر در برابرش کسر می‌آوردند.

از پیش انگاری

برگردان «از آن پسریچه‌هایی بود» از زبان مترجم زن آورده شده است و خواست او تاکید بر جنسیت بوده است و در عین حال عینا مطابق با جمله مبدا ترجمه شده است.

در حالی که مترجم مرد به «از آن بچه‌ها بود» کفایت کرده است. وی واژه *those boys* را تنها به بچه‌ها برگردانده است. و خود را در زمره همان گروه بچه‌ها و نیز از جنسیت نویسنده می‌دانسته و نیازی به ادای واژه پسر ندانسته است.

3. At least it'll be change. I won't have to listen to that old bitch.

مترجم ۱، منیژه ژیان، سرگذشت ندیمه:

حداقل این یک تغییر است. مجبور نخواهم بود به این مزخرفات پوسیده گوش کنم.

مترجم ۲، سهیل سمی، سرگذشت ندیمه:

همینم خودش تنوعه. دیگه مجبور نیستم به حرفای اون پیرسگ لکاته گوش بدم.

سبک

نوع ترجمه مترجم ۱ رسمی است. حال آن که نوع ترجمه مترجم ۲ عامیانه است.

مترجم ۱ برگردان خود از متن مبدا را به صورت محترمانه به رشته تحریر درآورده است.

حال آن که مترجم ۲ با استفاده از دشواژه‌ها بسیار جسورانه متن مقصد را نگاشته است.

4. This garden is the domain of the commander's wife.

مترجم ۱، منیژه ژیان، سرگذشت ندیمه:

این باغ قلمروی همسر فرمانده است.

مترجم ۲، سهیل سمی، سرگذشت ندیمه:

این باغ قلمروی زن فرمانده است.

برابری

مترجم ۲، معادل زن را جایگزین *wife* نموده است که بار معنایی منفی تری نسبت به همسر دارد و این برابری از گفتمان قدرت ناشی می‌شود و حس برتری مرد را به زن القا می‌کند.

5. So old what's his face didn't work out, she said.

مترجم ۱، منیژه ژیان، سرگذشت ندیمه:

او گفت: خوب، پس آن پیرمرد کاری از دستش بر نیامد.

مترجم ۲، سهیل سمی، سرگذشت ندیمه:

گفت، پس با اون پیری تنونستی کار کنی، ها؟

وجه

وجه در متن مبدا به صورت خبری است.

مترجم ۱، وجه خبری استفاده کرده است.

مترجم ۲، گزاره را از وجه خبری به وجه پرسشی تغییر داده است.

گفتاری باز می‌گردد که از زاویه دید خاص به تجربیات معنا می‌دهد. هر چه قدر جمله‌ها کوتاه‌تر باشد، قدرت بیشتر تجلی می‌یابد. مترجم ۲، قدرت را تنها در واژه عیالوار متجلی ساخته است و برای توضیح و ترجمه بخش دوم نیاز بیشتری ندیده است.

مترجم ۱، تمام جزئیات جمله را با شرح کامل ترجمه کرده است. وی سعی داشته است پیام را به درستی و کامل و چه بسا با شرح بیشتر انتقال دهد.

4. And then one day, he gave them proof.

مترجم ۱، نسترن ظهیری، و کوهستان به طنین آمد:
بابا ایوب روزی با کارش ثابت کرد مردم پر بیراه
نمی‌گویند.

مترجم ۲، مهدی غبرایی، ندای کوهستان:
روزی حرفشان را اثبات کرد.

گسترش معنایی

مترجم ۲ خود جمله مبدا را ترجمه و بدون افزایش یا کاهش معنایی بیان نموده است.

حال آن که مترجم ۱ با گسترش معنایی متن مبدا را به متن مقصد ترجمه نموده است.

5. That spring, the skies at last broke open over Maidan Sabz.

مترجم ۱، نسترن ظهیری، و کوهستان به طنین آمد:
بهار آن سال، بغض آسمان شکسته شد و باران بر سر
میدان سبز فرو ریخت.

مترجم ۲، مهدی غبرایی، ندای کوهستان:
بهار آن سال آسمان میدان سبز سرانجام باریدن گرفت.

استعاره

مترجم ۱ برگردان خود را به صورت ادبی و استعاره ترجمه نموده است.

حال آن که مترجم ۲ متن برگردان خود را مطابق با متن مبدا به رشته تحریر در آورده است.

آمار عوامل متنی و بینامتنی به شرح زیر ارائه می‌گردد.

مترجم ۱، در مقابل واژه drain «جانی برای دیگران باقی نمی‌گذارد» را آورده است.

در حالی که مترجم ۲، «بچه‌های دیگر در برابرش کسر می‌آوردند».

فعل drain با معادل جان باقی نگذاستن آمده است که مفهوم اولیه را تشدید کرده است و نوعی از پیش‌انگاری محسوب می‌شود که در متن ترجمه ۱ مسلط شده است و تبلورش در معادل‌یابی واژگانی دیده می‌شود.

2. A little man with threadbare rags for clothing, hollow eyes and sunken temples.

مترجم ۱، نسترن ظهیری، و کوهستان به طنین آمد:
مردی لاغر و نحیف با لباسی نخ‌نما، چشمانی گود افتاده
و شقیقه‌هایی فرو رفته.

مترجم ۲، مهدی غبرایی، ندای کوهستان:
مردی ترکه‌یی با شندره پندره‌ای به جای لباس،
چشم‌های به گودی نشسته و شقیقه‌هایی فرورفته.

دشوآژه

مترجم ۱ برای عبارت threadbare rags for clothing،
در برگردان خود، عبارت لباسی نخ‌نما ترجمه نموده است.
حال آن که مترجم ۲ عبارت شندره پندره به جای لباس
را برگزیده است که به نوعی دشوآژه می‌باشد.

3. Because he had a large family to feed, Baba Ayub saw his days consumed by hard work.

مترجم ۱، نسترن ظهیری، و کوهستان به طنین آمد:
بابا ایوب خانواده پرجمعیتی داشت و بایستی شکمشان را
سیر می‌کرد. شب‌ها از فرط خستگی از پا می‌افتاد.

مترجم ۲، مهدی غبرایی، ندای کوهستان:
چون بابا ایوب عیالوار بود، همه روزش به کار سخت
می‌گذشت.

گفتمان قدرت

در تحلیل گفتمان، بنابر اعتقاد فرکلان (۱۹۹۵) گفتمان‌گاه به صورت یک اسم قابل شمارش به کار می‌رود و به شیوه

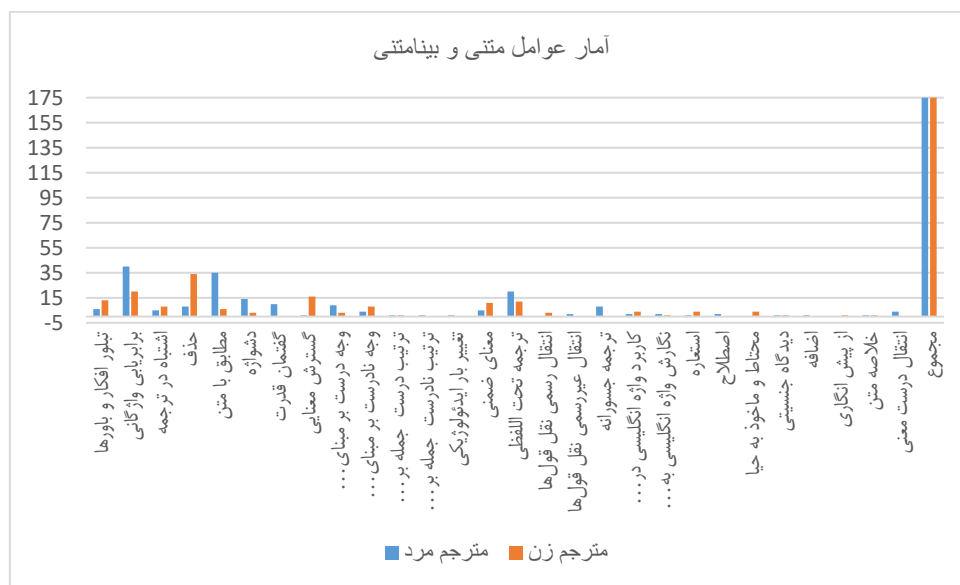

جدول ۱. مقایسه آمار عوامل متنی مترجمان زن و مرد

	نام کتاب		نام کتاب		عوامل متنی
	And the mountains echoed		The handmaid's tale		
مترجم مرد	مترجم زن	مترجم مرد	مترجم زن		
۱۶	۹	۲۴	۱۱		برابری و آزگانی
-	-	۵	۸		اشتباه در ترجمه
۵	۶	۳	۲۸		حذف
۱۴	۲	۲۱	۴		مطابق با متن
۹	۳	۵	-		دشواری
-	۱۵	۱	۱		گسترش معنایی
۱	-	۸	۴		وجه درست بر مبنای دستور زبانی
۱	۲	۳	۶		وجه نادرست بر مبنای دستور زبانی
۱	۱	-	-		ترتیب درست جمله بر مبنای دستور زبانی
۱	-	-	-		ترتیب نادرست جمله بر مبنای دستور زبانی
۱۶	۱	۴	۱۱		ترجمه تحت اللفظی
-	۱	-	۲		انتقال رسمی نقل قول‌ها
-	-	۲	-		انتقال غیررسمی نقل قول‌ها
-	-	۸	-		ترجمه جسورانه
-	-	۲	۴		کاربرد واژه انگلیسی در متن مقصد
-	-	۲	۱		نگارش واژه انگلیسی به فارسی
-	۳	۱	۱		استعاره
-	-	۲	-		اصطلاح
-	-	-	۴		محتاط
۱	-	-	-		افزودن به متن
۱	۱	-	-		خلاصه متن
۴	-	-	۲		انتقال معنی

جدول ۲. مقایسه آمار عوامل بینامتنی مترجمان زن و مرد در دو کتاب مبدا

	نام کتاب		نام کتاب		عوامل بینامتنی
	And the mountains echoed		The handmaid's tale		
مترجم مرد	مترجم زن	مترجم مرد	مترجم زن		
-	۸	۶	۵		تلور افکار و باورها
۱	-	۹	-		گفتمان قدرت
-	-	۱	-		تغییر بار ایدئولوژیکی
۳	۶	۲	۵		معنای ضمنی
-	-	۱	۱		دیدگاه جنسیتی
-	۱	-	-		از پیش انگاری

نمودار ۱. مقایسه آمار مترجم‌های زن و مرد

جدول ۳. مقایسه درصد آمار عوامل متنی مترجمان زن و مرد

درصد	نام کتاب		درصد	عوامل متنی
	And the mountains echoed	The handmaid's tale		
۲۲/۸۶	مترجم‌های مرد	مترجم‌های زن	۱۱/۴۳	برابری واژگانی
۲/۸۶	۴۰	۲۰	۴/۵۷	اشتباه در ترجمه
۴/۵۷	۵	۸	۱۹/۴۳	حذف
۲۰	۸	۶	۳/۴۳	مطابق با متن
۸	۱۴	۳	۱/۷۱	دشواری
۰/۵۷	۱	۱۶	۹/۱۴	گسترش معنایی
۵/۱۴	۹	۳	۱/۷۱	وجه درست بر مبنای دستور زبانی
۲/۲۹	۴	۸	۴/۵۷	وجه نادرست بر مبنای دستور زبانی
۰/۵۷	۱	۱	۰/۵۷	ترتیب درست جمله بر مبنای دستور زبانی
۰/۰۵۷	۱	۰	۰	ترتیب نادرست جمله بر مبنای دستور زبانی
۱۱/۴۳	۲۰	۱۲	۶/۸۶	ترجمه تحت اللفظی
۰	۰	۳	۱/۷۱	انتقال رسمی نقل قول‌ها
۱/۱۴	۲	۰	۰	انتقال غیررسمی نقل قول‌ها
۴/۵۷	۸	۰	۰	ترجمه جسورانه
۱/۱۴	۲	۴	۲/۲۹	کاربرد واژه انگلیسی در متن مقصد
۱/۱۴	۲	۱	۰/۵۷	نگارش واژه انگلیسی به فارسی
۰/۵۷	۱	۴	۲/۲۹	استعاره
۱/۱۴	۲	۰	۰	اصطلاح
۰	۰	۴	۲/۲۹	محتاط
۰/۵۷	۱	۰	۰	افزودن به متن
۰	۰	۱	۰/۵۷	از پیش انگاری
۰/۵۷	۱	۱	۰/۵۷	خلاصه متن
۲/۲۹	۴	۲	۱/۱۴	انتقال معنی
۱۰۰	۱۷۵	۱۷۵	۱۰۰	مجموع

جدول ۴. مقایسه درصد آمار عوامل متنی مترجمان زن و مرد

عوامل بینامتنی	نام کتاب		نام کتاب	
	And the mountains echoed	مترجم‌های مرد	The handmaid's tale	مترجم‌های زن
تیلور افکار و باورها	۳/۴۳	۶	۷/۴۲	۱۳
گفتمان قدرت	۵/۷۱	۱۰	۰	-
گسترش معنایی	۰/۵۷	۱	۹/۱۴	۱۶
تغییر بار ایدئولوژیکی	۰/۵۷	۱	۰	۰
معنای ضمنی	۲/۸۶	۵	۶/۲۹	۱۱
دیدگاه جنسیتی	۰/۵۷	۱	۰/۵۷	۱
از پیش انگاری	۰	۰	۰/۵۷	۱
مجموع	۱۰۰	۱۷۵	۱۰۰	۱۷۵

سطح سوم: تبیین

در این سطح، بافت اجتماعی متن و ارتباط متن با مناسبات قدرت از طریق گفتمان پرداخته می‌شود.

زبان در ساختار از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است و استفاده از رویکرد تحلیل گفتمان انتقادی «نورمن فرکلاف»، ارتباط میان زبان، ایدئولوژی و زبان شناسی متن را ضروری می‌نماید. تحلیل گفتمان انتقادی بر این امر تأکید دارد که گفتمان، ابزاری در خدمت قدرت است که معمولاً درک نحوه کارکرد آن دشوار است (بلیوم‌آرت^۱، ۲۰۰۵: ۲۵-۲۴). هدف تحلیل گفتمان انتقادی، آشکار ساختن و بر ملا کردن این نحوه کار کرد است. مقوله زبان نیز مورد توجه زیاد تحلیل گفتمان انتقادی است که به مثابه کرداری اجتماعی، ایدئولوژی را آشکار می‌سازد (بیکر^۲ و الس^۳، ۲۰۱۱: ۲۶).

ارتباط بین مترجم و متن در زبان مبدا از نهادهای اجتماعی، فرهنگ و ایدئولوژی نشات می‌پذیرد. ارتباط بین مترجم و متن مقصد نیز از نهادهای اجتماعی، فرهنگ و ایدئولوژی ناشی می‌شود. برآیند این ارتباط در برگردان متن مبدا به متن مقصد آشکار می‌گردد. هرگونه تغییر، تبدیل، انتخاب واژگان و انتخاب دستور ایدئولوژیک در نظر گرفته می‌شود که منتج از روابط قدرت و نهادهای اجتماعی است. هر متن به‌سان یک بافت اجتماعی است که این عوامل در آن تأثیرگذارند.

گفتمان زنانه و مردانه ویژگی‌هایی را بر متن تحمیل می‌کند و همواره می‌توان انتظار ابداع شیوه‌های جدید بیان

ترجمه‌های منحصر به فرد از زنان و مردان داشت. بسیاری از ویژگی‌ها در گفتمان زنانه و مردانه با یکدیگر تفاوت، شباهت و یا هم‌پوشانی دارد. گفتمان زنانه و مردانه دو ذات متفاوت نیستند، بلکه دوبرساخته زبانی و فرهنگی می‌باشند. در نوشتار هر یک از این دو، واژه‌های زنانه و مردانه پدیدار می‌گردد. جنسیت در گفتمان به شدت به ایدئولوژی ذهنی افراد وابسته است. هر مترجم با هرگونه ایدئولوژی، سعی در متقاعد کردن خواننده دارد و در این راه از زبان به نفع خود بهره جسته است.

گزاره‌های زیر نمونه‌های دیگری دال بر تفاوت‌های ایدئولوژیک هستند که گفتمان زنانه و مردانه را در عوامل متنی و بینامتنی شکل می‌دهند:

This garden is the domain of the commander's wife.

مترجم ۱، منبزه ژبان، سرگذشت ندیمه:

این باغ قلمروی همسر فرمانده است.

مترجم ۲، سهیل سمی، سرگذشت ندیمه:

این باغ قلمروی زن فرمانده است.

مترجم ۲، معادل زن را جایگزین wife نموده است که بار معنایی منفی تری نسبت به همسر دارد و این برابری از گفتمان قدرت ناشی می‌شود و حس برتری مرد را به زن القا می‌کند.

So old what's his face didn't work out, she said.

مترجم ۱، منبزه ژبان، سرگذشت ندیمه:

او گفت: خوب، پس آن پیرمرد کاری از دستش بر نیامد.

1. Bloommaertt
2. Baker
3. Ellece

مثل همه ما دیلاق و ورچروکیده به نظر می‌رسد، رد می‌شویم.

مترجم ۱، واژه‌های *spindly*، *shrunken* را حذف نموده و ترجمه نکرده است.

حال آن که مترجم ۲، نه تنها این دو واژه را ترجمه نموده است، بلکه از دشواژه استفاده کرده و قدرت را در برگردان خود نیز به کار برده است.

تبلور زبان جنسیتی در این گزاره‌ها، در حذف، گفتمان قدرت و دشواژه مشاهده می‌شود.

The skirts reach just below the knee and the legs come out from beneath them, nearly naked in their thin stockings, blatant.

مترجم ۱، منیژه ژبان، سرگذشت ندیمه:

قد دامن‌ها تنها تا زیر زانوست و ساق پاهایشان در جوراب‌های نازک و بدن‌نما، تقریباً پیداست.

مترجم ۲، سهیل سمی، سرگذشت ندیمه:

دامن‌هایشان فقط تا زیر زانو را می‌پوشاند، پاها از زیرشان معلومند. با آن جوراب‌های پانما تقریباً برهنه‌اند. وقیح.

مترجم ۲ واژه *blatant* را در نظر گرفته و وقیح ترجمه نموده است.

در حالی که مترجم ۱ از این واژه صرف نظر نموده و ترجمه نکرده است و بار ایدئولوژیکی در حذف به چشم می‌خورد.

Ever since Central America was lost to the Libertheos, oranges have been hard to get.

مترجم ۱، منیژه ژبان، سرگذشت ندیمه:

از زمانی که آمریکای مرکزی درگیر مشکلات سیاسی شد، پرتقال خیلی کمیاب شد.

مترجم ۲، سهیل سمی، سرگذشت ندیمه:

از زمانی که آمریکای مرکزی به دست آزادی خواهان افتاد، پرتقال هم نایاب شد.

مترجم ۱، به جای واژه *Libertheos*، مفهوم مشکلات سیاسی را لحاظ نموده است که معنای ضمنی واژه متن مبدا است.

در حالی که مترجم ۲، واژه آزادیخواهان را جایگزین ساخته است که با توجه به متن مبدا، برابریابی درست‌تر به نظر می‌آید.

It's papered in small blue flowers, forget-me-nots, with curtains to match.

مترجم ۲، سهیل سمی، سرگذشت ندیمه:

گفت، پس با اون پیری نتونستی کار کنی، ها؟

از آن جایی که نویسنده زن است و ماهیت و دیدگاه نوشته‌هایش فمینیستی است قدرت زن را ارجح دانسته و پیرمرد را ضعیف پنداشته است.

مترجم ۱، نیز زن است و به درستی معنا را انتقال داده و سبک را رعایت نموده است.

مترجم ۲، به نظر می‌رسد جنسیت را مقدم بر درستی انتقال معنا دانسته است. وی زن را ضعیف بر شمرده و کار نکردن با پیرمرد را ضعف زن دانسته است. وی جنسیت مرد را برتر دانسته و پیام را نیز به درستی انتقال نداده است.

از سوی دیگر در متن مبدا کنایه ای در ارتباط با توانایی در تولید مثل وجود دارد.

مترجم ۱ پوشیده و درست به آن اشاره نموده است.

حال آن که مترجم ۲ از بیان کنایه در برگردان متن چشم پوشی نموده و ترجمه درستی ارائه نکرده است.

All children are wanted now, but not by everyone.

مترجم ۱، منیژه ژبان، سرگذشت ندیمه:

در حال حاضر همه بچه می‌خواهند، اما نه بچه‌ای که توسط هر زنی به دنیا آورده شود.

مترجم ۲، سهیل سمی، سرگذشت ندیمه:

حالا همه بچه‌ها ارزشمندند، البته نه بچه هر کس و ناکسی.

مترجم ۱، متن مبدا را بدون کم و کاست و تحت‌اللفظی ترجمه نموده است.

حال آن که مترجم ۲، از گفتمان قدرت استفاده نموده است و برداشت خود را از متن مبدا در متن مقصد به کار برده است.

We put them into our baskets and go out again, past the pregnant woman and her partner, who besides her looks spindly, shrunken, as we all do.

مترجم ۱، منیژه ژبان، سرگذشت ندیمه:

آن‌ها را در داخل سبد می‌گذاریم و از صف خارج می‌شویم، از کنار زن باردار و همراهِش می‌گذریم و نگاه زن همراه او، مثل همه ما، همچنان به اطراف می‌چرخد.

مترجم ۲، سهیل سمی، سرگذشت ندیمه:

آن‌ها را در سبدهایمان می‌گذاریم و از فروشگاه بیرون می‌آییم، از کنار زن باردار و همراهِش، که کنار او ایستاده و

مترجم ۱، منبزه ژبان، سرگذشت ندیمه:
 طرح کاغذ دیواری آن گل‌های آبی کوچک است.
 مرا ببخشید که طرح آن با پرده‌ها هماهنگ نیست.

مترجم ۲، سهیل سمی، سرگذشت ندیمه:
 با کاغذ دیواری‌ای پوشیده شده که رویش طرح گل‌های
 کوچک آبی، گل فراموشم نکن، دارد و پرده‌هایش که با آن
 هماهنگ است.

برگردان خود به کار برده است.
 حال آن که مترجم ۱ جمله را به صورت ندا به کاربرده
 است.
 ترجمه یک اثر تاثیرگذار، کار فرهنگی است ولی خوب
 ترجمه کردن آن، کار هنری می‌باشد. در فرآیند ترجمه یک
 متن، حفظ پیام مبدأ در ترجمه است که نشانگر وفاداری و
 امانت‌داری است. البته این امر منوط به آن است که مترجم
 پیام متن مبدأ را درک کرده باشد تا بتواند وفاداری را در
 برگردان‌ها نشان دهد. از تحلیل متون می‌توان نتیجه گرفت
 که در درجه اول تفاوت چشمگیری در ابزارهای زبانی مورد
 استفاده مترجمان زن و مرد مشاهده نمی‌شود، بلکه تفاوت در
 چگونگی استفاده از این ابزارهاست. در رعایت سبک، انتقال
 معنی، انتقال پیام، برابری‌ها یکسان عمل می‌نمایند.
 مفهوم و ویژگی‌های کلامی متن را درست انتقال می‌دهند.
 لیکن مترجمان مرد از مناسبات قدرت بیشتر بهره می‌برند،
 بنابراین گزاره‌های برگردان شده توسط آن‌ها از جسارت
 بالاتری برخوردار است، بیشتر از دشواژه‌ها استفاده می‌نمایند.
 مترجمان زن بسیار محتاط عمل می‌نمایند، در صورت وجود
 واژه‌های سخیف یا دشواژه، ترجیح می‌دهند آن واژه، بند،
 عبارت، جمله و یا حتی در مواردی پاراگراف را حذف نمایند و
 حتی در برخی مواقع برای به کار نبردن واژه‌ای خاص، از
 گسترش معنایی استفاده می‌نمایند. مترجم‌های زن و مرد در
 فرآیند ترجمه به مثابه تصمیم‌گیرنده‌ای فعال مشارکت دارند
 و در خلال انتخاب برگردان متن، ایدئولوژی خود را بازنمایی
 می‌نمایند.

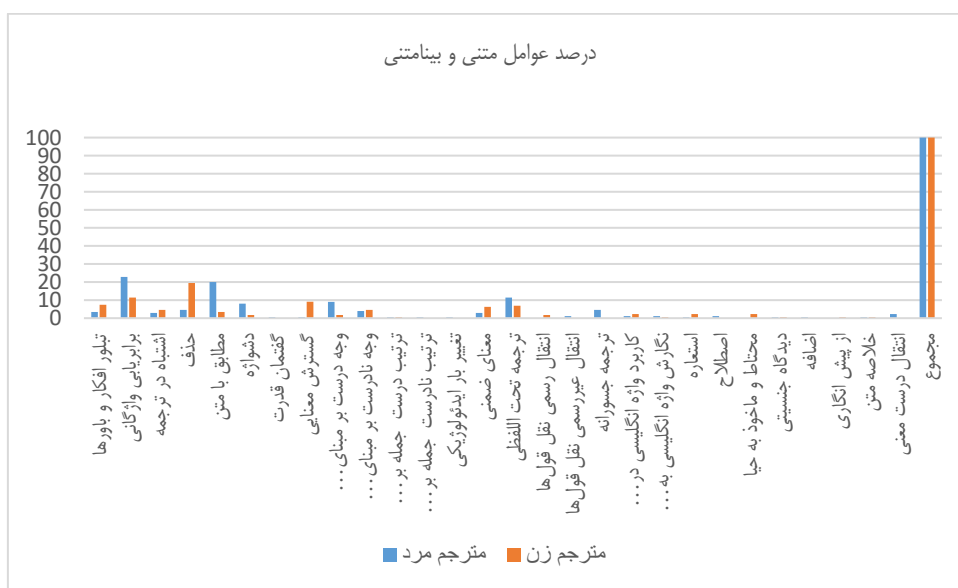
مترجم ۱ عبارت forget-me-not را ترجمه نکرده است.
 مترجم ۲ عبارت forget-me-not را گل فراموشم نکن
 ترجمه نموده است و معادل درستی است.
 مفهوم جمله و گرامر جمله در متن مبدأ مثبت است.
 مترجم ۱ جمله را منفی ترجمه نموده است.
 not در forget-me-not را به منزله منفی بودن جمله
 در نظر گرفته است و اشتباه است.

“you are a cruel beast,” Baba Ayub said.
 مترجم ۱، نسترن ظهیری، و کوهستان به طنین آمد:
 بابا ایوب گفت: «ای جانور شیطان صفت ظالم.»

مترجم ۲، مهدی غبرایی، ندای کوهستان:
 بابا ایوب گفت: «جانور بی‌رحمی هستی.»
 مترجم ۱ جمله متن مبدأ را گسترش معنایی داده است.

حال آن که مترجم ۲ تنها به معنی واژه‌ها در متن مبدأ
 اکتفا نموده و برگردان خود را به رشته تحریر درآورده است.
 وجه جمله مبدأ خبری است و دوم شخص را مخاطب
 قرار داده است.

مترجم ۲ همین زمان را با مخاطب قرار دادن دوم شخص در

نمودار ۲. مقایسه کلی درصد آمار عوامل متنی و بینامتنی مترجمان زن و مرد

بحث و نتیجه‌گیری

نگارندگان پس از ارزیابی آمارهای به‌دست آمده از درون کاوی تحلیل گفتمان‌ها از منظر ساخت‌گرایی، متن مبدأ و متن مقصد و در نهایت نمودارهای نهایی بر اساس چهارچوب متمرکز و روش‌مند فرکلاف به این نتایج دست یافته‌اند: در فرآیند بررسی برگردان متن‌های مقصد، پیام متن‌های مبدأ حفظ شده است که بیانگر وفاداری و امانت‌داری مترجم‌ها است. بر اساس دیدگاه تحلیل گفتمان انتقادی، ساختارهایی چون روابط قدرت و ایدئولوژی و نیز انتقال درست معنا، رعایت سبک، انتقال پیام به درستی، برابری دستوری و شیوه بیان ترجمه‌های مقصد از متن مبدأ ظرفیت نقدپذیری دارند.

از دیدگاه تحلیل گفتمان انتقادی، در برگردان متون ادبی، ساختارهای زبانی، واژگان، دشواژه، حشو کلامی به مثابه عوامل متنی و بلاغت، محورهای سبک، تبلور افکار و باورها، گفتمان قدرت، ایدئولوژی و فرهنگ به مثابه عوامل بینامتنی دچار سوگیری جنسیتی می‌شوند. در فرآیند بررسی برگردان متن‌های مبدأ، حذف و عدم برگردان برخی از گزاره‌های متن مبدأ معنی و پویایی را انتقال نموده بود. درصد حذف گزاره‌ها در متن‌های مقصد که توسط مترجم‌های زن برگردان شده بودند، بسامد بیشتری داشت. حذف‌ها و جاافتادگی‌ها

بار ایدئولوژیک دارند و عدم برگردان گزاره‌ها از نظر نگارندگان غیرقابل چشم‌پوشی است. علاوه بر آن، درصد گسترش معنایی در متن مقصد در گفتمان زنانه مترجم هم بسامد بیشتری داشت. گسترش معنایی نیز بار ایدئولوژیکی به همراه دارد.

فرکلاف (۲۰۰۳) بیان می‌دارد که یکی از اثرات مهم متن‌ها در نظریه تحلیل گفتمان انتقادی، اثرات ایدئولوژیکی است. درصد استفاده از دشواژه و گفتمان قدرت نیز در گزاره‌های برگردان شده توسط مترجم‌های مرد از بسامد بیشتری برخوردار بود. گفتمان قدرت نیز برگرفته از اثرات ایدئولوژیک است. دیدگاه انتقادی به ایدئولوژی، قائل به وجه قدرت این مقوله است. بنابراین گفتمان قدرت و کاربرد دشواژه نیز بازنمایی‌های ایدئولوژیک به حساب می‌آیند. درصد استفاده از دیگر عوامل متنی و بینامتنی در بین گزاره‌های بررسی شده نشان می‌دهد که تفاوت چشم‌گیری بین گفتمان زنانه و مردانه در برگردان گزاره‌ها وجود ندارد. این پژوهش به روش تحلیل گفتمان انتقادی بوده است؛ پیشنهاد می‌شود پژوهشگران دیگر از رویکردهای کیفی دیگری مثل رویکرد نشانه-گفتمانی و ... استفاده کنند و یا براساس نوع موضوع رمان تحلیل انجام دهند.

منابع

- آتوود، مارگارت. (۱۳۹۶). *سرگذشت ندیمه*. سهیل سمی. تهران: ققنوس.
- آتوود، مارگارت. (۱۳۹۷). *سرگذشت ندیمه*. منیژه ژیان. قزوین: آرمیدخت.
- آقاگل زاده، فردوس و فیروزیان پور اصفهانی، آیلین. (۱۳۹۵). بررسی بازنمایی ایدئولوژی در متون ترجمه شده سیاسی انگلیسی در چهارچوب تحلیل گفتمان انتقادی: محورهای سبک و بلاغت. *مجله زبان شناسی و گویش‌های خراسان*. شماره ۱۴، صفحه ۲۵-۴۹.
- ارباب، سپیده. (۱۳۹۱). بررسی و طبقه‌بندی دشواژه‌های رایج فارسی در تداول عامه. *نشریه پژوهش‌های زبان‌شناسی تطبیقی*. شماره ۴، سال دوم، صفحه ۱۰۷-۱۲۴.
- امام، عباس (۱۳۷۶). جنبه‌هایی از تفاوت رفتار کلامی زن و مرد در ایران. مجموعه سومین کنفرانس زبان‌شناسی، تهران: انتشارات دانشگاه علامه طباطبایی و پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- پالمبو، جوزیه. (۱۳۹۰). *اصطلاحات کلیدی در مطالعات ترجمه*. ترجمه: فرحزاد، فرزانه، کریم‌زاده، عبدالله. تهران: نشر قطره.
- حسینی، خالد. (۱۳۹۷). *ندای کوهستان*. مهدی غبرایی. تهران: نشر ثالث.
- حسینی، خالد. (۱۳۹۶). *کوهستان به طنین آمد*. نسترن ظهیری. تهران: ققنوس.
- رضوانی، رضا و احمدیان، محبوبه. (۱۳۸۹). نقش تفاوت‌های جنسیتی در کیفیت ترجمه، بررسی سبک نگارش مترجمان زن و مرد، *مجله مطالعات زبان و ترجمه*. شماره ۲، صفحه ۱۵۴-۱۳۳.
- ساسانی، فرهاد. (۱۳۸۴). تاثیر روابط بینامتنی در خوانش متن. *مجله زبان و زبان‌شناسی*. شماره ۲، صفحه ۵۵-۳۹.
- سعیدینا، گلرخ. (۱۳۹۰). نقد ترجمه ادبی از دیدگاه تحلیل گفتمان انتقادی. *مجله علمی پژوهشی زبان و زبان‌شناسی*. شماره ۱۴، صفحه ۷۷-۵۷.
- صفوی، کوروش. (۱۳۷۰). نقد ادبی، شیوه نقد ترجمه. *مجله*

- کلک. شماره ۳۳ و ۲۴، صفحه ۱۳۱-۱۲۳.
- صفوی، کوروش. (۱۳۷۱). هفت گفتار درباره ترجمه. تهران: نشر مرکز، کتاب ماد.
- صفوی، کوروش. (۱۳۹۰). درآمدهای بر معنی شناسی. تهران: شرکت انتشارات سوره مهر.
- فاروقی، جلیل اله و امامی، حسن و احمدی، محمدهادی. (۱۳۹۱). تأثیر جنسیت مترجم بر ترجمه از منظر تحلیل انتقادی گفتمان (مطالعه موردی ترجمه‌های فارسی رمان غرور و تعصب). پایان‌نامه. دانشگاه بیرجند، دانشکده ادبیات و علوم انسانی بیرجند، صفحه ۲۳۴-۲۱۵.
- فرزاد، فرزانه. (۱۳۸۶). نقد ترجمه. مجله بخارا، شماره ۶۲، صفحه ۴۲۴-۴۲۰.
- فرزاد، فرزانه و کریمزاده، عبدالله. (۱۳۹۰). اصطلاحات *media*. Oxford: Blackwell.
- Fairclough, N. (2010). *Critical discourse analysis: The critical study of language*. London: Longman.
- Fairus, R., & Fazi, A. (2017). The role of gender in process translation. *Journal of applied linguistics and language research*, 4(4), 273-282.
- Hosseini, K. (2013). *And the mountains echoed*. London: Bloomsbury publishing PLC.
- Ibrahim, A. K. (2022). The effect of genderism on the process and the product of translation. *Journal of the College of languages*, 45, 53-83.
- Newman, J. (2020). Critical realism, critical discourse analysis, and the morphogenetic approach. *Journal of Critical Realism*, 19(5), 433-455.
- Paltridge, B. (2012). *Discourse analysis: An introduction (2nd edition)*. New York: Bloomsbury publishing PLC.
- کلیدی در مطالعات ترجمه. تهران: نشر قطره.
- قاسمی، روح اله. (۱۳۹۸). تحلیل گفتمان انتقادی. تهران: اندیشه احسان.
- مبارکی، محسن و برزگر حسینی، رضوان. (۱۳۹۳). تأثیر جنسیت مترجم در معادل‌گزینی واژگان (مطالعه موردی: رمان غرور و تعصب اثر جین آستین). هشتمین همایش بین‌المللی انجمن ترویج زبان و ادب فارسی ایران. بی‌صفحه.
- مرادی مقدم، مصطفی و قنسولی، بهزاد. (۱۳۹۱). تطبیق ویژگی‌های متنی و فرامتنی اقتباس: بررسی موردی ترجمه رمان غرور و تعصب. جستارهای زبانی. شماره ۱۲، صفحه ۲۳۴-۲۱۵.
- Atwood, M. (1985). *The handmaid's tale*. Toronto: Everyman's library.
- Baker, P., & Ellice, S. (2011). *Key terms in discourse analysis*. London Press.
- Bloomaert, J. (2005). *Discourse: A critical introduction*. Cambridge and New York: Chamboredon University Press.
- Catford, C. (1965). *A linguistic theory of translation*. London, Oxford university press.
- Fairclough, N. (1989). *Discourse and social change*. Blackwell, Oxford and Cambridge.
- Fairclough, N. (1989). *Language and power*. London: Longman.
- Fairclough, N. (1992-1). *Critical language awareness*. London: Longman.
- Fairclough, N. (1992-2). *Discourse and social change*. Cambridge: Polity press.
- Fairclough, N. (1995). *Critical discourse analysis*. London: Longman.
- Fairclough, N. (1998). *Political discourse in*

COPYRIGHTS

© 2024 by the authors. Licenses PNU, Tehran, Iran. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY4.0) (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>)